

De Iraanse ex-president Mahmoud Ahmadinejad gaf zijn naam aan een gedicht in *onbalans* van Bart Van der Straeten. “luister naar de kracht van de profeet” is het openingsvers.

[B] **SYSTEMFOUT. “ONBALANS”
VAN BART VAN DER STRAETEN**

Eeuwenlang hebben filosofen zich het hoofd gebroken over de eigenschappen van het zijnde. Uitgaande van het misverstand dat je uit de semantische waarde van het werkwoord “zijn” zou kunnen afleiden dat alles wat werkelijk is, noodzakelijkerwijs stabiel en onveranderlijk is, besloten Parmenides en Plato dat het eeuwige goed, en het vergankelijke minderwaardig is. Het heelal zou een perfect georganiseerd systeem zijn, elke suggestie van het tegendeel berustte volgens hen op een gebrek aan inzicht. Zo wapenden zij zich tegen het ongemak en de angst die ieder van ons kent, wanneer we denken rond te waren in een krakkemikkig en onbegrijpelijk universum, aan ziekte, oorlog en verval ten prooi. Pas in de negentiende eeuw heeft de filosofie zich aan de platoonse erfenis weten te ontworstelen. Sindsdien zijn we ervan doordrongen dat ieder systeem tijdelijk, dynamisch en onvolmaakt is. Zelfs van de natuurwetten kunnen we niet meer op aan.

In *Onbalans*, de eerste bundel van Bart Van der Straeten (1979), staat het kantelpunt centraal waarop een ogenschijnlijk stabiele toestand in zijn tegendeel zou kunnen verkeren. Het is een moment van vrees en hoop, van kansen en gevaren, het vergt

koelbloedigheid en overgave, alle zintuigen staan op scherp, het denken moet flexibel zijn zonder in chaos te vervallen. Zulke momenten kun je, als je moedig bent, zelf uitlokken, niet zozeer om de bestaande constellatie te ontwrichten, als wel om te voelen waar haar zwakke schakels zich bevinden. Dit is het eerste gedicht:

je moet alles
op de helling zetten

tot het begint
te schuiven

en dan weer zachtjes
kantelen

De bundel is symmetrisch opgebouwd, als een berg die je eerst beklimt om vervolgens weer af te dalen, want de lengte van de reeksen neemt toe tot precies halverwege, om daarna in hetzelfde ritme af te nemen. Het slotgedicht, dat tot de afdeling ‘drie oorlogen’ behoort, maakt expliciet waarom instabiliteit het ware fundament is:

de oorzaken
achter de linies

in hoofde waarvan

de heerszucht
het woeden
de woede

stelsysteemfout

Oorlog is de vader van alle dingen, Herakleitos zei het al.

Onbalans moge het sleutelwoord zijn, Van der Straeten is een uitzonderlijk vormbewust dichter. De gedichten zijn ijzersterk geconstrueerd, zonder een woord te veel, maar ze staan onder enorme spanning. Die geladenheid is van ontologische, psychologische, erotische en politieke aard. Er is niets in de vulkaan, zegt hij, dat niet eigen is aan de vulkaan zelf, "of aan de hitte / die eraan ontspringt". Dat suggereert een poëtische visie, waarin de gedichten geacht worden op eigen benen te kunnen staan, maar roept ook de sensatie van eenzaamheid op: de berg is alleen met zijn hitte. Bovendien impliceert het verantwoordelijkheid, want er zijn geen externe instanties waaraan legitimiteit kan worden ontleend:

wat gedaan moet worden
kan goed gedaan worden

wat gezegd moet worden
kan juist gezegd worden

De dichter doet dan ook zijn uiterste best zich zo exact mogelijk uit te drukken, wat – gelukkig – geen taalmuziek of retorische kunstgrepen uitsluit, en ook geen mysterie. De reeks 'breek en sprak' opent met zes gedichten die steeds in driemaal drie regels een breuk, een inbreuk of een breekbaarheid benaderen. Het eerste daarvan is een uitnodiging:

breek in de nacht
breek de montere sterren van morgen.
breng een grondtoon naar binnen. ga liggen

we hebben verbanden gezocht

we hebben ontzetting gezocht. de dag
bracht zijn levende uren. er werd gezongen,

gedronken. hier
en hiernumaals:
kom nader tot mij.

De ik en de jij doen een poging een precair evenwicht te bewaren, zich bij elkaar thuis te voelen, maar in de ochtend, "we hielden elkaar / in de hand", wacht er een "ijzeren hemel" van waaruit een "ijzeren god" het woord neemt. Het effect is desastreus, want "we wetten de messen, scherpten de tanden". Harmonie slaat om in conflict: "je gloeit nu niet langer", "het is of je / blaft nu naar mij". De breuk wordt niettemin achteraf als een opluchting ervaren, een mogelijkheid iets nieuws te beginnen:

ik heb je volkomen gemaakt
je hebt mij in vrede gebroken
je kunt met mij of zonder mij verder

De strijd is in alle openheid uitgevochten, "we bouwden geen bruggen / we droegen geen vrucht", en "tussen ons / is nu alles ontbonden". Maar de ochtend is helder, de maan en de zon "zijn bereid en bereikbaar". Misschien ligt een volgend kantelpunt in het verschiet.

De breek-sequentie lokt een psychologiserende lezing uit, als ging het om een mislukte liefdesrelatie, maar deze benadering legt slechts één van de lagen bloot. Dat de gedichten ook een politieke connotatie hebben, zou kunnen blijken uit het gedicht dat er direct op volgt, waarin een folteraar en een gefolterde tegenover elkaar staan. Dat aspect van *Onbalans* komt op andere plaatsen prominenter aan het licht. Zo is er een "poëtica" van Ahmadinejad, die de lezer oproept hem te volgen, omdat er een "uitgewoone god" is "die ons de weg toont". De tiran, die een geïnspireerd profeet blijkt te zijn, weet dat er "een pad door de woestijn loopt". We hebben hem maar te volgen. De preek werpt een verontrustende schaduw over de bundel: als Ahmadinejad zo indringend kan spreken, mogen we de stemmen in de andere gedichten dan wel vertrouwen?

Elders neemt de dichter ons mee naar wat een oorlogsgebied zou kunnen zijn. Het gedicht heet

“hebben”, alsof de begeerte kapitaal te vergaren ten
grondslag ligt aan alle geweld:

heb jij de discipline van kadavers?
geniet jij van de geur van rottend fruit?

er is een kind dat schreeuwt van vreugde
het is het slotakkoord van iets

De remedie klinkt aannemelijk: “hecht geen waarde
aan genot”. In de grond, zo doceert de dichter, is het
leven eenvoudig: “je moet het zien met eigen ogen”.
Wijsheid is “een vorm van beschutting”. Met de
gelatenheid van een stoicijn ziet hij de
vergankelijkheid onder ogen:

wees niet bang

het is iets dat voorbijgaat
in fasen

er zijn er die blijven proberen

uiteindelijk
gaat het voorbij

Wie de gedichten van Van der Straeten hardop leest,
zal merken dat ze de eenvoud en ritmische
overtuigingskracht van spreuken en bezwingen
hebben. Ik vind dit een indrukwekkend debuut.

PIET GERBRANDY

BART VAN DER STRAETEN, *Onbalans*, Vrijdag, Antwerpen,
88 p.
